

vers. 11, et cap. xxv, 1, uti ibidem ostendi; nam antelucanam et matutinam fuisse hanc Balaam benedictionem patet, Num. xxii, 41. Eandem insimulat id quod cap. viii, 34, ex ore Sapientiae audivimus: « Beatus homo qui audit me, et vigilat ad fores meae quotidie, et observat ad postes ostii mei: qui me invenierit, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino. » Et illud Sapient. xvi, 28: « Oportet praevenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te adorare. » Et Psal. LXII, 1: « Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. » Et illud Thren. ii, 19: « Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum. »

Grammaticae ergo Salomon hac gnome perstringit nocturnos hosc et importunos salutatores, quod patronis caput obtunderent, ut stipem vel alimoniam extunderent. Simili modo Columella, lib. 1, perstringit eosdem, hortaturque ut indecora hac turpique victitandi arte relicta agriculturam exerceant, ejusque labore honeste sibi victum parent: « An honestius, ait, duxerim mercenarii salutaris mendacissimum aucupium, circumvolitantis limina potentiorum, somnumque regis suis rumoribus inaugurantis? Neque enim roganti quid agitur, intus respondere servi dignantur. »

Parabolice vero sub hoc cortice et grammatico littere sensu alius quid significat, scilicet benedictiones, id est nimias laudes et praeconia, quae grandi voce fiunt noctu, id est intempstive et importune, esse fictas et simulatas assentationes, ideoque non tam esse benedictiones et laudes, quam maledictiones, id est irrisiones et vituperia. Qui nimis accuro, ait Vatablus, et magnifice laudat aliquem, id est exsecrare: laudare aliquem nimis mano, id est antequam tibi perspectus sit, vitio vertitur. Commendatio intempstiva perinde habebitur ut maledictio. Tales sunt laudes hypocritarum et adulatorum, qui eas confingunt, ut aliquid per eas emendicent aut extorqueant, quas proinde sapienti aversandas esse significat, cum ipsi non decus, sed dedecus afferant, quandoquidem qui eas deferunt, fide deferaunt, non ex amore, sed ad suum lucrum, ideoque non tam laudatores quam vituperatores sint, imo irrisores. Unde S. Augustinus in Psal. LXXI: « Duo, ait, sunt genera prosectorum, scilicet vituperantium et adulantium; sed plus prosequitur lingua adulatoris, quam manus prosectoris, » tum quia magis nocet: inflat enim hominem ut plus se esse et posse putet, quam revera sit et possit; tum quia qui sic hominem laudat, vituperio eum afficit: re ipsa enim indicat ipsum esse vanum et vanae gloriae cupidum, ideoque venari laudes humanas, ac simul esse indignum alieno praeconio ob defectum virtutis propriae: quod non est laus, sed vituperium et contumelia; quare qui talis est, non tam laudator quam calumniator et maledicus est; et vir sapiens eum ut maledicum fugiet et repellat.

Salomoni succinunt caeteri sapientes tam orthodoxi quam philosophi; citat eos Antonius in *Melissa*, part. 1, cap. 11 et LI, ut S. Basiliius: « Nos nobis, ait, stude placeamus propter laudes quae veritatem excedunt. » S. Gregorius Nazianzenus: « Nimii honores redigunt aliquos, ad nimiam superbia. » Clemens: « Assentatores beatum praedicabant sapientem quemdam; ille vero dicebat ad eos: Si me laudare destiteritis, ex discessu vestro magnum aliquem meipsum cogitabo; si vero laudare non desinitis, ex laude vestra meam impuritatem conjicio: venatores canibus venantur lepores, stultos autem plerique capiunt laudibus. » Antigenes: « Cum multi me laudant, tum nullus pretii meipsum existimo; cum vero pauci, bonum et egregium hominem. » Plutarchus: « Sicut corvi cadaverum oculos effodiunt, sic adulatores suis laudibus animos hominum corrumpunt. Lepori canis, amico adulator natura infestas est. Odio habes adulantes, sicut decipies: utrique enim ubi eis fides habetur, creditibus injurii sunt. » Diogenes rogatus quodnam animal pessime morderet: « Ferorum, ait, calumniator, cicurum autem adulator. » Epictetus: « Satiis est sic *αἰσχροί*: si eis *καταλα*, id est, in corvos quam in adulatores incidere. » Phavorinus: « Sicut Actaeonem nutriti ab eo canes, ita devorantur ab adulatoribus nutritores eorum. » Pythagoras: « Gaudere potius arguentibus quam adulantibus, et tanquam deteriores inimicis adulatores aversare. » Socrates: « Adulatorum benevolentiae tanquam hostibus dato tergo, fuge infortium. » Huc facit illud S. Ignatii apud Maximam, *serm.* 43: « Ut snus, ait, sum in his qui ad Deum pertinent, vehementius tamen verendum et cavendum ab his qui laudant me; laudantes enim me flagellant. » Et illud S. Chrysostomi, *ibid.*: « Qui improbitatem laudat, eam penitentiae remedio fraudat. » Huc facit illud Euripidis in *Oreste*: *βᾶσις ἴσθι ἀνείθετο δῆα*, id est, *onus est laudari valde*. Denique Christus, *Luce* cap. vi, vers. 26: « Vae, ait, cum benedixerint vobis homines! »

45. TECTA PERSTILANTIA IN DIE FRIGORIS ET LITIGIOSA MULIER COMPARANTUR. — Septuaginta, *stillatida ejiciant hominem in die hiemali de domo sua, similiter et muer maledicta maritum ex domo propria expellit*. Solebat enim sponsus sponsam in domum suam traducere; sed haec, si litigiosa sit, sponsum de domo propria expellit. Hanc gnomen audivimus cap. xix, 13, ubi eam explicui. « Assiduis quippe jurgiis, ait S. Hieronymus, lib. 1 *Contra Jovinianum*, et quotidiana garritate facit perire domum ejus, et ejicit eum de aedibus suis, id est de Ecclesia (1). »

(1) *Stillatio tridens, assidua, in die pluviae, et mulier rixarum aequatur*. *Nithnah*, juxta Rosenmullerum, ad mulierem refertur, per zoenus vero ad utrumque pertinet; juxta Maurer, est masculinum, pro neutro positum; denique Gesenius hanc vocem habet pro forma *pa-*

46. QUI RETINET EAM, QUASI QUI VENTUM TENEAT, ET OLEUM DE FORAE SUE VOCABIT. — Ita Romana, Hebraea, Chaldaea et alii. Male ergo Lyranus et alii pro *vocabit* legunt, *evocuet*; alii, *evocat*. Hebraea sic habent: *Abcondens eam abscondit ventum, et oleum dexterae ejus vocabit, vel clamabit*. Sensus est, *q. d.* Qui uxorem clamosam et litigiosam cohibere velit ut taceat, perinde facit ac qui conetur ventum impetuosum manu tenere aut certo loco claudere, aut intra viscera terrae absconditum delinere ne erumpat et terram perlat, *q. d.* Sicut hoc, sic et illud est impossibile. Sicut enim ventus teneri et abscondi nequit, imo quo majores invenit obices et retinacula, eo majori turbine erumpit et perrumpit, adeo ut arbores, domos et turres prosternat: sic qui rixosae mulieri os claudere vel eam domi concludere velit, facit ut majori impetu foras erumpat, et clamoribus non tantum domum et familiam, sed et viciniam impleat, concutiat et evertat, juxta illud Persii:

Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas
Pulsari.

Vi ergo, minis et verberibus coerceri nequit; perinde enim est ac si vento mineris, eumque verberes. Cedendum ergo viro uxoris clamoribus pro taciturnitate, modestamque gravitatem, donec illa tonitrua sua detinet, et sponte taceat et subsidat, uti faciebat Socrates detonante Xantippa. Ita R. Salomon, Aben-Ezra, R. Levi, Lyranus, Baynus, Jansenius et alii passim.

Praeclare S. Chrysostomus apud Antonium in *Melissa*, part. II, cap. xxiv: « O malum, ait, quovis malo pejus mulierem improbam! Asperi sunt dracones, aspidem malefica; sed mulieris asperitas acerbius quam ferarum. Improba mulier nunquam mansuetet; si durius tractetur, furit; si blandius, tollitur et elata est. Ferrum coquere, quam mulierem castigare facilius. Qui habet uxorem malam, suorum se peccatorum mercedem accepisse intelligat. Nulla in mundo bellua est, quae cum muliere improba conferatur. Quid leone inter quadrupedes ferocius? nihil quam mulier improba. Quid crudelius dracone inter serpentina? nihil quam mulier improba. »

ET OLEUM DEXTERAE SUE VOCABIT. — *Primo*, *q. d.* Mulier clamosa et vaga coerceri nequit, sicut ventus coarctari nequit, et sicut oleum dextera contineri non potest, quam lubricitate sua diffuat et effluat, ut proinde illa vocari possit ventus peritans, et oleum e dextera diffusum.

Secundo, « vocabit, » id est revocabit, quasi dicat: Mulier rixosa a marito in domo compositi nequit, uti compositi nequit ventus: at si e domo eruperit, et a marito aufergit, multo minus in domum revocari potest, sicut oleum e dextera in

cineres vel terram dilapsam et diffusum, colligi et revocari nequit.

Tertio, Aben-Ezra, *q. d.* Maritus ut uxori iratae et clamosae quietem et modestiam persuadeat, blandietur ei, vocabitque eum oleum dexterae, hoc est unguentum myrrinum, quo dextera mulieris unguitur. Dicit ergo ei blande: Veni, dilecta mea; veni, oleum dexterae meae. Unde Chaldaeus vertit, *unguentum dexterae ejus vocatur*. Accedit noster Salazar, qui sic explicat: « Qui retinet eam, quasi qui ventum teneat, » id est, vir qui uxorem fastu turgidam, difficilem et morosam pro vim et severitatem continere ac coercere velit, ei adsimilis est, qui ventum fugacem et lubricum comprimere ac cohibere contendat. « Et oleum dexterae suae vocabit, » *q. d.* Contra vero mariti lenitas et blanditiae ipsam evocavit, allicit et ad virum convertit. Itaque « oleum dexterae » appellat Salomon blandimenta, delinamenta ac poppysmos: hi enim longe melius feminae rigiditae duritiam demulcent atque emolliunt, quam severitas et acerbitas viri.

Quarto, R. Levi, *q. d.* Sicut qui dexteram suam unguento odorato perfuderit, id celare nequit, cum ejus dextra suo odore idipsum vocet, id est praedicet et clamet, scilicet se esse unguento delibatum: sic pariter celari nequit rixa et jurgia uxoris, quia seipsis, id est suo strepitu, sua voce et clamoribus se produunt, clamantque illam rixari et jurgari. Perstat in metaphora mulieris cum dicit « vocabit, » vel « clamabit, » nam tribuit unguento quod mulieri erat tribuendum, nempe clamorem. Ita Vatablus qui vertit, *qui recondit eam, recondit ventum, et (repete recondit) oleum quod clamabit*. Hinc proverbium: « Tria celari nequeunt, quia seipsa produunt facitque sentire, scilicet mulier, ventus, unguentum; » mulier voce, ventus impetu, unguentum odore.

Quinto, plene et genuine, *q. d.* Velle uxorem rixosam cohibere, est impossibile, perinde ac si velis oleum fluidum et lubricum manu tenere, illudque vocare, eique imperare ne e celatra elabatur, aut si elapsum fuerit, velle illud revocare; ita Cajetanus. Unde Tigurina vertit, *qui cohibet eam, ventos cohibet, et dextera sua oleo occurrat, ut scilicet defluens cohibeat*. Hebraeus enim *וּבְרָחָהּ* per *he* significat occurrere; *וּבְרָחָהּ* vero per *aleph* significat vocare, clamare. Jam haec due radices inter se commutantur, quia litterae *aleph* et *he* sunt commutabiles (1).

Porro Septuaginta pro *וּבְרָחָהּ* *tsophen* id est abscondens, legentes alii punctis *וּבְרָחָהּ* *tsaphon*, id est Aquilo, sive Septentrio que est pars orbis

(1) Alii aliter. Eichel, *sed oleum*, id est medullam, vim dexterae suae advocet, id est, rixosae mulieris os verberibus est compeccandum; sed vox *shemen* de vi usurpari nequit. Maurer, *et oleum dexterae ejus provocat, arecetit*, id est, ejus dextera oleum opus est, ejus dextera breviter sentit unguibus rixosae mulieris lacertam; oleo enim mitigatur vulnere, *Isai.* 1, 8.

aleph conjugationis *hithpael*, quam *nithpael* vocat, e radice *וּבְרָחָהּ*, quae hoc loco *metuendi* significatum obtinet.

frigoro, gela et nivibus abscondita, atque pro
 זרעו semen, id est unguentum, l-gentes זרעו scem,
 id est nomen, vertant, Aquilo durus ventus, nomine
 autem dexter vocatur; et Chaldeus, sicut ventus
 Aquilonaris gravis; Aquila et Symmachus, abscon-
 ditus Aquilo ventus; Syrus, ventus Boreas gravis
 est, et de nomine dexter vocatur.

Sensus est, g. d. Aquilo ventus est frigidus et
 rigidus; vocatur autem a nonnullis theman, id est
 dexter, a rad. ימין iamin, id est dextra, tum quia
 si faciem convertas ad Occidentem, ad dexteram
 habebis Aquilonem, ad sinistram vero Austrum,
 ait S. Hieronymus in *Sophon* cap. ii. Sicut vice
 versa si faciem convertas ad Orientem, Aquilo
 tibi erit ad sinistram, Auster vero ad dexteram;
 ideoque passim in Scriptura (quæ loquitur con-
 gregat ad situm Judææ et nostri hemispherii) Auster
 vocatur *Theman*, id est dexter. Denique Anti-
 podes conversi ad Orientem ad dexteram habent
 Aquilonem, ad sinistram Austrum, tum quia qui
 habitant in Africa et locis calidis, gaudent Aquilo-
 ne, eo quod ipse calores nimios illius climatis
 suo frigore temperet. Unde Romæ omnes ad Aquilo-
 nem etiam in hieme suspirant, ceu pisces ad
 aquam; Aquilo enim est salus et salubritas Romæ.
 Dexter ergo, id est prosper et faustus, quia æstus
 dextera enim felicitatis et prosperitatis est
 symbolum, sicut sinistra infelicitatis et adversi-
 tatis: unde Cicero, lib. *De Divinatione* :

Prospera Joppiter his dextris fulgoribus edit.

Sensus ergo est, g. d. Uxor rixosa est similis
 Aquiloni rigido et impetuoso; sed sicut Aquilo
 in calida regione habitantibus et æstantibus est
 dexter, id est prosper et faustus, quia æstus
 temperat: sic maritus si uxoris amore exestæta,
 facile uxorem rixosam perferet, tanquam amoris
 sui flabellum, ut eum moderetur et temperet.
 Rursum sicut Aquilo in se asper, a nonnullis tamen
 dexter vocatur: sic uxor licet aspera, si tamen
 a marito honoretur, et ad dexteram collocetur
 (uti ab honestis maritis fieri solet) ut sit illi
 dextera, eoque et similibus honorificis nomi-
 nibus blande compelletur, leniatur et mulceatur,
 fiet ut ponat asperos suos mores, fiatque comis
 et benevola. Ideo enim viris nonnullis uxores as-
 pere videntur, quia ipsi in eas asperi sunt aut
 frigidi, ut parum eas ament: quod si valde eas
 amarent, amor omnem asperitatem in dexterita-
 tem, id est lenitatem et facilitatem converteret.

Mystice, Aquilo notat molestias et tribulatio-
 nes, quæ in se asperæ sunt; sed si ad occiden-
 tem, id est ad mortem, Purgatorium et gehennam
 respicias, præ illis hæc dextera, id est levis, facilis
 et felices videbuntur.

Rursum Aquilo notat impietatem in æcipios,
 utpote in quibus refrigit charitas, quicquæ ob-
 riguerunt frigore nequitie, et calorem fidei per-
 diderunt, ait S. Hieronymus in cap. *I Jeremias*.
 Insuper per Aquilonem accipias detractorem

et conviciatorem, qui rigide famam alterius per-
 stringit, ut Aquilo mordet aures et caput, g. d.
 Detractor instar Aquilonis dixit in famam proximi,
 sed tamen sæpe est dexter, id est faustus et
 felix, quia causa est ut proximus caute vivat, ne
 quid in eo carpi possit, et vitium, si quod habet,
 emendet; quocirca non est odio habendus, nec
 calumniator vocandus, sed iudicandus, id est dexter,
 ingeniosus, expeditus, facetus. Tales enim solent
 esse dicaces, qui suis facietis et falsis acuminibus
 alios mordent, et mordendo non raro curant.

Denique Auctor *Catene Græcor.*: Aquilo, ait, est
 diabolus, qui dixit: « In celum conscendam,
 super astra Dei exaltabo solum meum, sedebo
 in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, »
 Isaia cap. xiv. 13. Hæc ab impiis et obsequen-
 tibus « dexter » vocatur, quia eis illecebras mundi et
 carnis propinat; a piis vero vocatur « dexter, »
 id est felix et faustus, sed per accidens, quia per
 tentationes quas eis obijcit, quasque ipsi su-
 perant, ipsis est occasio felicitatis æternæ.

17. FERRUM FERRO EXACUITUR, ET HOMO EXACUIT
 FACIEM AMICI SEI. — Hebraice, *ferrum in ferro acuitur,*
et vir acuit facies amici sui; Vatablus, *ut ferrum*
ferrum committitur, sic homo homini consociatur.
 Hebræum enim ירדן iachad, si a rad. חדד chadad
 deducatur, significat acuire; sin a ירדן iachad,
 significat unire, committere, consociare; sin a
 חדד chadad, significat exhibitare. Unde tertio ver-
 bat, sicut *ferrum ferro expolitur, sic vir exhibitarit*
facies amici sui. Tristitia enim est velut ferrugo
 animi et vultus, quæ ab amico exhibitarit au-
 sculitur, expolitur et exhibitarit (1). Jam

Primo, R. Levi et R. Salomon exponunt, g. d.
 Qui sapientis præceptoris opera instruuntur, mu-
 tuis questionibus acuntur, uti quotidie fieri vi-
 demus in scholis per disputationes philosophicas
 et theologicas, in quibus respondens ab argu-
 mentante dum rationibus stringitur, acutior red-
 ditur. Secundo, Aben-Ezra, g. d. Ferrum acuitur
 per ferrum aliud, ita pariter vir per alterius iram
 ad iram acuitur, cum nimirum ad contentionem
 cum eodem exercendam excitatur, ob iram qua
 ille sit inflammatus. Unde Septuaginta vertunt
 παροξύνει, id est acuit, irritat, provocat, exacerbat
 faciem amici. Est metaphoræ a fabricis qui gladi-
 os, lanceas, cultros lima ferrea perfricando
 elimant. Baynus cum illis hanc gnomen referend
 versus præcedent. g. d. Sicut ferrum ferro acuitur,
 sic vir rigidus si in rigidam et rixosam uxorem
 incidat, alius alium ad iram rixamque exacu-
 et; quare ne hoc fiat, lenitas et patientia unius
 asperitatem alterius iramque acuitur, ut lima excipiat,
 habetet et obtundat, imo leniat et molliat. Unde
 Vatablus vertit, *ensis ense acuit: ita vir excacuit*

(1) Hodierni fere omnes post Aben-Ezram, *ferrum ferro*
acuitur, et alter alterius cultum acuit, id est, alter alterius
 iram excitat, seu irati se invicem irritant. *Acuere cultum*
 alterius est eum irritare, ut vultu torvo et minas se
 intueatur. Cf. Job xvi, 9.

iram amici sui, cum quo scilicet contendit. Oportet
 igitur cedere et dare locum ira.

Arabes simile habent proverbium: « Omnis rei
 xeroptio, inquit, est a genere suo; adeoque
 ferrum ferro scinditur et finditur: non dentat fer-
 rum, nisi ferrum. »

Alii, g. d. Si uxor sit aspera, maritus conetur
 eam mollire, lenire scilicet per oleum dexterae,
 ut dixit versus præcedens; quod si lenitate olei
 non mollescat, vir induat duritiem ferri, et as-
 peritatem asperitate majori verborum et verberum,
 si opus sit, retundat et contundat. Quocirca
 Poete Veneri procaci maritum dedere Vulcanum
 fabrum ferrarium, qui ejus procacitatem malleando
 contunderet. Ira enim est acuta, uti habent
 Septuaginta, vers. 4, et recte acutiei comparatur,
 quia omnis scindit, perdit, penetrat.

Tertio, Tigurina vertit, *ut ferrum ferro committitur,*
sic homo homini consociatur. Quod apte con-
 sonat gnomen præcedenti, ejusque dat remedium,
 g. d. Ex eo sæpe uxores sunt litigiosæ, quod mar-
 itis suis sint ditiores vel nobiliores: inde enim
 aperibunt, voluntque maritis non subesse, sed
 præesse. Ut ergo mariti hæc litigia effugiant, du-
 cant uxores sibi opibus, conditione et genere pa-
 res, vel inferiores, non superiores. Sicut enim
 ferrum consociatur et coalescit cum ferro, non
 cum auro vel argenteo: sic pariter pares cum pa-
 ribus conjugio sociandi sunt, ut in amore mutuo
 coalescant. Unde illud Ausonii: « Par pari jugato
 conjunx: quod impar est, dissidet. » Et: « Si vis
 nubere, nubere pari. » Qua de re plura superius
 dixi.

Rursum, sicut ferrum cum ferro coalescit vi
 ignis, cum scilicet igitur, et igitum malleatione
 cuditur, ut in unum v. g. gladium, cultrum, lan-
 ceam, etc., coalescat: sic pariter vir et uxor amo-
 re igitendi sunt, ut in unam familiam et personam
 œconomicam coalescant.

Potest quoque hæc Tigurina versio adaptari
 cuivis amicitia et consociationi, in qua pares
 cum paribus ceu ferrum ferro optime copulantur,
 et hoc significat *faciem amici sui*: sub amico
 tamen viro et amice femine intelligende sunt.
 Inter feminas enim quoque est amicitia; sed ut
 solida sit, inter pares incedit est.

Quarto, noster Salazar per ferrum accepit chaly-
 bem, quod est genus ferri durissimi: chalybs
 enim cum ferro misetur ad formandum gladium,
 cultrum, lanceam, etc., ut ferrum ex se lentum
 et flexile chalybis duritie fiat durum et rigidum,
 aptumque ad sciendendum: sic « homo excacuit
 faciem amici sui, id est, illum adversus omnes
 casus, et ad omnes actiones roborat. Nam liceat
 sic dicere: Duo singulares homines, etiamsi alter
 chalybeus sit, et alter ferreus, hic tamen lentus
 ac flexibilis, ille fragilis erit: quod si utrumque
 amicitia et familiaritas copulet, ad omnia ardua
 et difficilia bene temperati animatique erunt.

Hæc expositio elegans est, sed non adeo res-

pondet Vulgate, quæ vertit *excacuit*: enatiybs enim
 ferrum non acuit, sed durum rigidumque efficit;
 melius respondet versio Tigurina: *Ut ferrum*
ferrum committitur, sic homo homini consociatur: est
 enim communio et consociatio chalybis cum
 ferro.

Quinto, plane et genuine, g. d. Sicut ferrum si-
 mili ferro, puta lima, acuitur: sic homo homi-
 nem sibi similem excacuit in qualibet re, puta in
 scientia, arte, consilio, industria et virtute. Po-
 terat dicere: Ferrum cote acuitur. Unde illud
 Horatii, *De Arte poetica* :

Fungar vice otis, acutum
 Reddere quæ ferrum valet exors ipsi secandi.

Verum maluit dicere: « Ferrum ferro acuitur, »
 tum quia eos non acuit ferrum, nisi jam fabri-
 factum et politum, v. g. cultrum vel gladium;
 ferrum autem, puta lima, acuit ferrum etiam rude
 et impolitum, dum ex eo fabricatur culter vel
 gladius; tum quia ferrum simile et ejusdem na-
 tura est cum ferro, non autem cos. Aptius ergo
 significat hominem similem in natura, arte et of-
 ficio acuire alterum hominem in eisdem sibi si-
 milem. Hæc enim gnomen significat homines si-
 miles a sibi similibus in eadem arte vel occupa-
 tione excacui: unde illud: « Unus vir nullus vir; »
 excacui, inquam, conferendo, interrogando, dis-
 putando, animando, instruendo, exhortando, etc.
 Exemplis res fiet clara.

In ingenio præceptor, imo discipulus, acuit
 condiscipulum docendo, interrogando, argu-
 mentando: in argumentatione enim quasi con-
 fricatur, et colliduntur ingenia, itaque acuntur.
 In consilio unus consiliarius promodo sua
 consilia acuit consilia alterius consiliarii; ideo-
 que ait Salomon: « Salus populi, ubi multa con-
 silia; » quod enim unus non videt, hoc vident et
 afferunt alii. In arte unus faber acuit alium:
 quisque enim suas habet rationes et modos fabri-
 candi, quibus alter instruitur et acuitur: quisque
 enim habet ingenium proprium, quod invenit ra-
 tiones et modos sibi proprios, quos non invenit
 alterius ingenium. Hoc est quod ait Euripides:
ἕκαστος ἑκαστος εἰς τὸ ἐπὶ τὸν ἄλλον ἀρτέων,
 id est *collato peperit artes, collatio,*
 inquam, sententiarum, et colloquium homo-
 minum atque congressus. In prudentia unus pru-
 dens acuit alium: quisque enim sua quilibet pru-
 dentia dogmata et monita in virtute suggerit
 unus acuit alium; castus acuit castum, humilis
 humilem, letus letum, animosus animosum, emulic
 in S. Antonius considerabat virtutem que
 in singulis eminebat, et ab uno dicebat patientiam,
 ab alio humilitatem, a tertio charitatem, etc.

Quocirca S. Basilii in *Constitut. monach.* cap.
 xix, vitam œnobilicam, utpote socialem, præfert
 anachoreticam et solitariam, quod in cœnobitica
 unus alium juvet, verboque et exemplo expoliat,
 quod non fit in solitaria. Hinc et Victor Antioche-
 nus in cap. *I S. Marci*, inter commoda vitæ so-

cialis hoc recenset, quod convicti et assidua con-
flictatione plurim ferrei et quasi chalybei evadunt illi qui inter socios diu vixerunt: « Mox, ait, et hac conflictatione velut ferum induratus, fortior subinde evades, » etc. Societas enim in qua quisque alium jovare, ejusque mores et imperfectiones sustinere, imo curare debet, non solum homines ceteroqui ferros acuit et expolitur; sed etiam quamlibet eorum pusillanimitatem vel animositatem, adeoque quamlibet infirmitatem ad ferri firmitatem roburque climat. Hoc est quod ait *Eccle. cap. iv, 9*: « Melius est duos esse simul, quam unum; habent enim emolumentum societatis suae; si unus ceciderit, ab altero fulciatur. Vt soli quia, cum ceciderit, non habet sublevantem se. »

18. QUI SERVAT FICUM, COMEDIT FRUCTUS EIUS, ET QUI CUSTOS EST DOMINI SUI (SYRUS, QUI PROSPICIT DOMINO SUO), GLORIFICABITUR. — Alii, honorabitur, id est, ad honores promovetur. Pro servat hebraice est *נצרך נטר*, id est custodit, servat: unde Christus vocatus est Nazarenus, id est custos, servator (1).

Sub custodia curam et culturam intellige, *q. d.* Qui custodit, id est curat et colit ficum: dicit tamen servat, sive custodit, potius quam colit, quia ficus pro vile, olea, etc., exiguum exitit culturam. Vitis enim debet seri, repastinari, aggerari, putari, foliis distringi, ut uvae a sole coquantur et maturent, etc., quorum nihil fit in ficu.

Unde Septuaginta vertunt, qui plantat ficum: ficus enim vix aliam culturam quam plantationem et ablaqueationem uti ceterae arbores, qua radices earum circumdando aperiantur, et aeri exponuntur, requirit: ficus ergo exigua sui cultura multos dat fructus, puta ficus praestantissimas; sic qui sedulo et fideliter colit dominum ei obsequendo, ejusque res sibi commissas sedulo curando, hic pro parvis officiis et obsequiis magnas ab hero percipiet mercedis et fructus, adeoque glorificabitur, id est si servus sit, libertate donabitur. Nam, ut ait Julius Caesar: « Nulla voluptas viris ingenius suavior libertate. » Et Seneca, *epist. 79*: « Inestimabile bonum est summ esse. » Sin liber sit, ad magna officia, beneficia, honores et praefecturas ab hero promovebitur, ut quotidie in aula Romana eos qui Cardinalibus et Praelatis fideliter et studioso famulantur, ad magna promoveri cernimus. Haec ergo gnome prudens consilium dat famulis, ut scilicet heris suis fideliter et officiose serviant: sic enim fore ut ab his ingentibus beneficiis et praemiis orientur.

Secundo, arbor fici profert ficus, qui est fructus suavissimus et saluberrimus, omniumque arborum fructus antecellit, tum sapore, tum salubritate, tum integritate: sapore, quia melleum habet similem mannae; salubritate, quia plane per-

(1) Custodire dominum suum, id est, ejus jussa prompte essequi.

coctus est, unde nihil habet acerbum, indigestum et crudum, uti habent ceteri omnes; integritate, quia nullos habet acinos aut lapillos, uti habent omnes aliarum arborum. Sic fructus quos famuli sedulo ab heris benevolis et beneficiis percipiunt, sunt suavissimi, saluberrimi et integerrimi: adeoque dominus, puta Praelatus vel Princeps, sit instar fici oportet, ut scilicet suam dulcedinem dulcesque fructus impertiat subtilis, austeritatem vero sibi servet, ideoque in apologo rhamni ficus, licet invitata, noluit esse rex vel regina arborum, dicens: « Numquid possum deserere dulcedinem meam fructusque suavissimos, et ire ut inter cetera ligna promovear? » *Judic. ix, 11*. Quo significatur eos qui sua quiete dulcique contemplatione gaudent, refugere regnum aliorum, ne dulce otium cum molesto negotio permulent.

Tertio, ficus est bifera: nam bis fert ficus, scilicet temporarias in autumno, puta in septembri, uti faciunt ceterae arbores, et praecoces in aestate, puta in junio et julio; hinc ficus non dat flores, sed sine flore illico fructum producit. Addit Plinius, lib. XIII, cap. XVIII, ficus Chalcidica esse trifera, sive ter in anno dare fructus: imo « sunt, ait, et hybernae quibusdam provinciis; » sic servus, qui fideliter servit suo hero, multiplicem ab eo mercedem recipiet, scilicet condiciam juxta pacta conventa stato et condicio tempore, ac ante eam honestam tractationem, dona, munera et praemia, quae honesti heri famulis officiosis liberaliter praestare solent, velut praecocis ficus nanciscetur. « Admirabilis » ait Plinius loco citato « est pomi hujusce (fici) festinatio, unius in cunctis ad maturitatem propterans arte natura. »

Quarto, stercoratio ficum fecundat. Audi Plinium, lib. XVII, cap. XXVII: « Uberrimas ficus rubrica amara diluta, et cum fimo infusa radicibus frondere incipientium, facit. » Et lib. XV, cap. XVIII: « Cato de ficis ita memorat: Ficus morisica in loco cretoso aut aperto serito, in loco autem crassiore stercorato; » sic et famuli, si ad vilissima obsequia sese dimittant, herorum gratiam et beneficentiam elucrantur. Addit Plinius: « Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romae nata, sacra fulguribus ibi conditis, magisque ob memoriam ejus, quod nutrix Romuli et Remi conditoris appellata, quoniam sub ea inventa lupa infantibus praebens rumen, id est mammam. »

Quinto, si servat aliqui exponunt expectat, unde vertunt, qui expectat ficum, comedit fructum ejus et qui expectat est dominus sui, glorificabitur. Nam qui cupit ut ficulnea copiosos proferat fructus, decuit primas ejus ficus, seu grossos, itaque posteriores in-hiores et copiosiores expectat. Audi Columellam, lib. V, cap. ix: « Si voles ficum quamvis non natura seram facere, et uberioris demum ex illa fructus carpere, tunc grossulos prioreme fructum decultis, iterum alterum edes,

quem in hiemem usque differet. » Scholastes addit: « Iterum alterum uberiorem reddet. »

Hae de causa in lege veteri, *Levit. xix, 23*, ita de ficu ceterisque arboribus fructiferis sanxit Dominus: « Quando ingressi fueritis terram, et plantaveritis in ea ligna pomifera, auferetis praepulchra eorum; poma, quae germinant, immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma quae profertur: ego Dominus Deus vester. » Vide ibi dicta.

Simili modo famuli ut ineant gratiam herorum, aliquanto tempore fideliter et officiose eis serviant, parvam vel nullam ab eis exigendo mercedem: nam initia eorum gratia, copiosorem et praestantorem recipient.

Mystice, qui Deum et Christum, ejusque voluntatem et leges, ac praesentem Eucharistiam, quae quasi ficus est Ecclesiae praestantissima, custodit et colit, hic utique ab eo omnem gratiam et gloriam consequetur. Christus enim in Eucharistia est nostra ficus et nostrum manna, sine labore continens in se omne delectamentum et omnem appetit suavitatem, *Sapient. xvi, 20; Joan. vi, 31*. Ita Auctor *Catena Graec.* « Dominus, ait, est ficus; fructus illius sanat lepra. Qui sermonem acceptum servat, in honore et pretio erit. » Dulcedinem hujus ficus gustarat Psaltes, cum cecinit: « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus, » *Psal. XXXIII*. Et cum exclamavit: « Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te! » *Psal. XXX*.

19. QUOMODO IN AQUIS RESPLENDENT VULTUS PROSPICIENTIUM, SIC CORDA HOMINUM MANIFESTA SUNT PRUDENTIBUS. — Hebraice, sicut aquas facies ad facies (resplendent), sic cor hominis ad hominem. Quae verba, quia indeterminata sunt, varie a variis determinantur et explicantur, ut videre est apud Rabbinos et Latinos Interpretes. E multis paucas magis appositas et probabiles afferam (1).

Primo, R. Salomon explicat, quasi dicat: Sicut aquae faciem representant, quam tu iisdem offers, qua quod ostendis reddunt: ita socio patrem se praebet vir, ut sicut ipse alteri se charum esse intelligit, ita vicissim eum redamet, et benevolam ei vultum praefert.

(1) Maurer, ut aquae ostendant faciem adversus faciem, sic cor hominis alterius hominem est, id est, inspicit in alterum tanquam in speculum quisque. Rosenmullerus, sicut in aquis facies hominis facies ejusdem respondet, sic cor hominis homini, id est, ut aquae eandem quam aquas faciem ostendis, tibi reddunt, ut ridenti respondent, ita est, prout erga alterum se gerit quisquam, eam vicissim fore expectatur: fidelis, si fidelis, etc. Iuxta alios nil aliud hoc versu dicitur, quam notissimum illo proverbio gallico: *Die-moi qui tu hautes, je te dirai qui tu es*; sicut, cum quis aquas propendit, efficit in eis alium vultum suo similitum: ita homines qui inter se familiariter vivunt, similes eisdemque mores induunt.

Secundo, Aben-Ezra, *q. d.* Sicut aquae crescunt ob alias quae admiscuntur: sic etiam facies propter faciem, id est furor furoris alterius augetur: ita quoque viri cor malo canaalatur ob alterum, cujus cordi se inavimus esse animad-vertit.

Tertio, Vatablus vertit, ut aquarum facies ad facies, sic cor hominis ad homines; quae exponit, quasi dicat: Ut eadem aqua diversas reddidit facies, sic alia aliorum hominum sunt corda. Aut, sicut in aqua vultus vultui respondet, ita cor hominis cordi hominis respondet, quasi dicat: Sicut cor unius hominis inclinatur ad malum, ita et omnium aliorum corda: similia enim sunt. Verum nimis ample, ideoque frigida et insipida est haec expositio.

Quarto, R. Samuel haec accipit de fraudulentis falsisque amicis, qui vultu praefertunt amorem, corde tegunt odium; vertit enim, quomodo in aquis facies ad facies, sic cor hominis ad hominem, *q. d.* Sicut facies in aqua apparetur oculis fallit, qui non falsam imaginem, sed ipsissimam rem sibi intueri videntur: sic quoque homines alii alios decipiunt, mendaciam et fraudes sub veritatis specie sibi mutuo offerentes.

Quinto, alii accipiunt haec de mutabilitate et inconstantia hominis, *q. d.* Sicut facies apparetur in aqua mobilis et instabilis est, cumque ipso aquae motu mutatur et variatur assidue: sic pariter inconstans et mutabile est cor hominis, ut ab altero homine certo et solide conspici nequeat, quia firmitatem et constantiam non habet, sed in dies, horas, imo saepe momentis singulis, mutat sua proposita et consilia.

Sexto, alii ex adverso haec referunt ad firmitatem quae ex plurim consensione nascitur, quasi dicant: Sicut aquae aquis addite maximam vim habent, et facies faciebus, id est viri viris ad-juncti validissimi sunt: ita etiam corda cordibus, id est sententiae sententias coherentes maximum ad persuadendum pondus habent.

Septimo, Septuaginta vertunt negative, sicut non similes facies faciebus, ita neque cogitationes hominum. Origenes, *homil. 2 in Numeros*, legit: Sicut diversi sunt vultus vultibus, ita et diversa sunt corda hominum. Sic et Auctor *Catena Graevorum*. Aquae enim agitate et fluitantes agitant pariter species et facies in se receptas, ut non videntur esse eadem, sed aliae ab his quas representant. Aut potius, *q. d.* In aquis iisdem apparent variae variorum facies, et nulla est alteri similis, sed omnes dissimiles: sic pariter in eadem domo, urbe, consensu sunt multa hominum corda, mentes, cogitationes et sententiae: nulla tamen alteri est similis, sed omnes dissimiles et diversa. Hoc enim est quasi natura miraculum, quod, cum multi sint similes manibus, pedibus ceterisque membris, nullis tamen sit eadem facies, uti nec eadem vox, ut scilicet quisque ab alio tam voce quam facie dignosci et discerni possit, uti pulchre do-

cet S. Augustinus, lib. XXI *De Civitate*, cap. viii. Unde Persius :

Mille hominum species, et rerum discolor usus :
Velle suum cuique est, nec vito vivitur uno.

Audi Origenem, *hom.* jam citata : « Alterius, ait, motus animi lenior est, mitis, placidus; alterius turbidus, elator, petulantior. Alius cautus, sollicitus, impigor; alius deses, negligens, incautus. Et in his alius plus, alius minus. Audeo dicere quod forte quanta in specie vultus inest diversitas hominibus, tanta et in animis invenitur differentia, juxta illud Salomonis : Sicut diversi sunt vultus vultibus, ita et diversa sunt corda hominum. » Sic legit Origenes paulo aliter ac Noster, et dat exemplaria : Eaedem, ait, sunt litteræ, et tamen in iis scribendis tanta est diversitas, ut quisque ex charactere proprio dignoscatur, unde eum quasi chirographum litteris suis subsignat. Sic et virtus eadem ab uno sic, ab alio aliter apprehenditur et practicatur : « Intuere, ait, singulorum virorum chirographa, et vide, verbi gratia, quomodo animus Pauli proposuit castitatem, et animus nihilominus Petri; sed est propria quedam castitas Petri et alia castitas Pauli, etiam una eademque videatur. Denique alterius ipsorum talis est castitas, que requirat macerari corpus, dicaturque : Castigo corpus meum, et in servitutum redigo, ne forte alius predicans reprobus efficiatur; alterius autem castitas talis est, que istud forte non timeat. Similiter et iustitia habet aliquid proprietatis in Paulo, habet et in Petro. Eodem modo et sapientia cæteraque virtutes. » Unde illud : « Non est inventus similis illi, qui conservaret legem Exoelsi. » Quod Ecclesia singulis sanctis Confessoribus attribuit, quia in singulis enituit peculiaris aliqua virtus, vel virtutis ejusdem peculiaris species et modus.

Chaldeus vero sic vertit, *sicut aqua, et sicut vultus qui non sunt similes ad invicem : sic cor filiorum hominum non est inter se simile, q. d.* Sicut una eademque aqua diversis eam influentibus diversas vi exhibet redditque facies : sic una eademque questio diversis diversas suggerit responsiones, ut omnes in variis abeant sententias, nec unus eum alio per omnia consentiat.

Denique Syrus vertit, *sicut vultus vultui non sunt similes, sic corda cordibus non sunt similia, q. d.* Ex dissimilibus vultibus licet conjicere dissimiles cordium affectiones : hæ enim in vultu velut in speculo refulcent; sic ex signis physiognomicis que in vultu refulcent, dignosci posse quis sit magnanimus, quis timidus, quis invidus, quis luxuriosus, quis ingeniosus, quis sanguineus, quis melancholicus, etc., docet Aristoteles in *Physiognomicis*.

Octavo, optime Noster vertit, *quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus, q. d.* Specula ex ære, stanno, crystallo, sepe sunt fallacia; alia enim

augent rem objectam, alia minuunt, alia distorquent; at speculum aque naturale est et sincerum, ac plane rem representat talem qualis sibi obicitur : sic et corda hominum plano falacia, qualis sunt, cognoscuntur a prudentibus. Vide de fallacia speculorum Senecam, lib. I *Nature, quæst.* cap. xvii, et S. Augustinum, *epist.* 150 ad *Nepotianum*, et Plinium, lib. XIII, cap. ix.

Corda hic tum propria accipi possunt, tum aliena. De propriis accipit Janseuius et Salazar, *q. d.* Sicut aque sunt quasi speculum, quod speciem faciei influentis recipit, eamque reddit et representat intuiti : sic pariter cor, id est mens et conscientia, est quasi speculum hominis, id est affectionum hominis, quod eadem ipsi homini representat : « Quemadmodum enim, ait Janseuius, in aquis resplendent vultus prospicientium, sic ut unusquisque suum ibi vultum tanquam in speculo contemplari possit, quem alioquin non videt : ita ipsi prudentes seipsos et sua cognoscunt corda, dum ad ea redeunt, et exacta consideratione advertunt qualia sint, expendendo scilicet ad que inclinantur, in quibus potissimum occupentur et hærent, ut ipsamet cor hominis maxime apud prudentes, sit homini et ipsi cordi pro speculo, sive pro aqua limpida, in qua homo seipsum et cor intuetur, juxta illud Pauli : Quis enim scit hominum que sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Sicut ergo necesse est homini, si proprium vultum videre velit, illum in speculo videat, aut in aqua, aut alio simili : ita si quis qualis sit cognoscere velit, non potest id alibi melius cognoscere quam in propria sua mente. » Porro, sicut in aqua, ut pote facile mobili et agibili, sepe species facierum hominum eum motu aque turbantur, alterantur, dimidiantur et confunduntur : sic pariter in corde sepe species sui ipsius turbatur per passionem, que sunt quasi fluctus, hæc species miscentur et confunduntur : si enim ira, odio, timore, livore, cor agitetur, non sincere et plane poterit seipsum cognoscere. Quare ut libere seipsum videat, placidum et tranquillum, liberumque a passionibus et perturbationibus sit oportet : sic enim erit instar aque pellucidæ et immotæ, que clare et fideliter reddit et representat res et facies tales, quales sibi obijciuntur.

Rursum corda aliena hic accipias, idque bifariam : primo, *q. d.* Sicut aque sunt speculum faciei tue, ut illam tibi representent : sic pariter cor tuum est speculum cordis alieni, ut, si scire velis quale sit alterius cor, id est affectus erga te, illud cogniturus sis ex corde tuo, atque ex eo meliori cor alienum possis. Examina enim cor tuum, et vide quomodo illud erga alium affectum sit : si illud videris erga alium benevolam, amicum, sincerum, scito alium simile plane cor amore et benevolentia plenum esse te gerere : si tuum cor videris ab alio aversum, rancidum, amarulentum, scito pariter alterius quoque a te

aversum, et odio aut livore rancidum. Ratio est, quod affectus odii et amoris corde ita tegi nequeant, quin per signa, puta per verba, vultus et opera, subito erumpant, que dum alius videt, eosdem affectus assumit, induit et rependit; magne enim amoris est amor, et magne odii est odium. Qui enim sentit se amari, amantem redamat; qui sentit se odio haberi, odientem se vicissim odit. Hinc sepe fit ex quadam quasi antipathia vel sympathia naturali, ut, cum duo qui se invicem amant, sibi occurrunt, cor utriusque pandatur, dilataletur, exhilaretur, exsulet : ex averso cum duo, qui se invicem etiam tacite odierunt, occurrunt, cor utriusque claudatur, stringatur, tristetur, amarescat.

Secundo, sicut cor tuum est speculum cordis alieni, sic vicissim cor alienum est speculum sui ipsius, *q. d.* Sicut aqua est speculum in quo apparent vultus non solum proprii, sed et alieni, ita ut ex eis ipsos agnoscas, etsi eos directo in facie non videas : sic pariter cor hominis est speculum, in quo apparent ejus affectus erga alium : cor enim prodit se per gestus, sermones et actus, quibus velut in speculo suos affectus odii, timoris, amoris, iræ, etc., aliis patefacit et ostendit, ita ut viri prudentes ex verbis et actionibus cuiusque conjicere et dispicere possint internas cordis alieni affectiones. In Sanctis id clarum est. Sic enim S. Ludovicus et S. Egidius, socius S. Francisci, se invicem salutantes sine verbis, cordibus solis mutuo loquebantur, suosque amoris et pietatis affectus invicem representabant et inspirabant. Sic S. Antonius, S. Catharina Senensis, S. Hilarion multique alii in Vitis Patrum, ex solo vultu pervidentes cor cuiusque, illius statum et affectus dignoscebant. Idem in quibuslibet prudentibus et sagacibus locum habet, sed gradu inferiore. Prudentes enim facile ex notis et signis faciem et imposturam faciei, si quis sit, deprehendunt. Ita Lyranus, Hugo, Dionysius et alii.

Hæc faciunt illæ sapientium gnoma apud Antonium in *Melissa*, part. I, cap. xxviii. Photii Patriarchæ : « Speculo similis est sermo (puta cor in ore et sermone translucens), et sicut in illo representatur species corporis et formæ, ita in colloquio animæ forma expressa conspiciuntur; » Isidori Pelusiota : « Quod si sermo et vita conveniant, totius vitæ simulacrum perficient; » Theonidis : « In speculis quidem faciei, in colloquiis character animæ videtur; » Romyl : « Sicut vas fictile lectu et sono, sic homo sermone probatur. » Hæc facit illud S. Ambrosii, *De Elia et Jejunio*, cap. x : « Index facies plerumque est conscientie, et quidam tactus sermo mentis, cum aut peccato compungimur, aut integritate letamur. » Nota : Solus Deus est cardiognostes, id est cordium cognitor et inspector, quia ipse solus omnes omnium Angelorum, demonum et hominum cogitationes, volitiones, intentiones, etiam intimas, profundissimas et secretissimas, que nullo signo

prodantur, pervidet et introspicit. Ratio est, quia Deus solus mentem et volitionem singulorum, velut creator et conservator, occupat, possidet et comprehendit; hinc et ipse solus illibitur animæ et menti, ut in ea operetur mentem illuminando, et voluntatem flecendo quocumque ipse voluerit. Prudentes tamen homines æque ac Angeli, per nutus, voces, signa et gestus possunt multas cordis cogitationes et intentiones probabiliter cognoscere et conjectare : prudentie enim pars est solertia sive sagacitas, hoc est solers et sagax conjectatio. Prudentie autem hujus tres sunt gradus : primus est prudentie naturalis, que ratione ac discursu et experientia naturali nititur, ac per illa conjectat de naturalibus cordium cogitationibus; secundus est prudentie supernaturalis, que fide, gratia, discursu et experientia supernaturali nititur, qualem habent Christiani et Iusti, ac per illam conjectat etiam de supernaturalibus cordium cogitationibus; tertius est prudentie singularis et divine, que vocatur donum discretionis spirituum, per quod Deus revelat nonnullis eximie Sanctis arcana cordium, uti revelavit S. Antonio, S. Hilarion, S. Francisco et similibus; atque etiamnum revelat viris magnis et Apostolicis, præsertim Confessoribus, per quod conscientias penitentium subdono usque ad fundum introspicunt, et latentes intentiones quas ipsi penitentes non vident vel tacet, in lucem proferunt, ut penitentes in spiritu ad suam salutem et perfectionem securius dirigant. Unde hoc donum, vel certe partem hujus doni, officio eorum congruens, ipsis postulanda est a Deo.

20. INFERNUS ET PERDITIO NUNQUAM IMPLENTUR (hebræice, *saturatum*), SIMILITER ET OCULI HOMINUM INSATIABILES. — *Perditio* est mors que omnia perdit, et status mortuorum. Perperam R. Levi per *infernum* et *perditionem* accipit materiam primam, que nunquam formis expletur, sed semper alias et alias appetit. Melius R. Salomon : « Nunquam, ait, saturantur infernus et perditio, quoniam sceleratorum piacula recipient admittant, quemadmodum oculi improborum nunquam ad satisfietatem expleri possunt, cum assidue pravæ propensionis ad crimina sollicitant obtemperant, cupiditatisque ejus obsequi studeant. »

Optime Cajetanus et Jansenius per *oculos* accipiunt cupiditatem tum videndi, tum habendi : neutra enim unquam satiatur, quin plura videt et habere cupiat. Cupiditas autem tribuitur oculis, quia oculi rerum pulchram et concupiscibilem species et ideas ad phantasiam, indeque ad mentem et voluntatem, transferunt, ac per eas in voluntate eorum cupidinem excitant; unde illud : « Oculi sunt in amore duces. » Significat ergo Sapiens cupiditatis grande malum, scilicet quod sit inexplabilis et insatiabilis, instar mortis et inferni, ac proinde non eam odio prosequi debere velut mortem et infernum : idcirco colubendos et claudendos esse oculos qui cupiditatem suam

Intermittit, imo illicites et excitatores. Plura hæc de re dicam cap. xxx, vers 13 et 16 (1). Rursum significat frenum impediendum esse cupiditati, ut sit rationabilis et moderata; hæc enim satari potest, cum effreni sint insatiabiles. Quocirca Plato, lib. V de Reipubl., citat laudatque illud paradoxum Hesiodi: « Dimidium plus toto, » applicatque tyrannus, avaris, ambitiosis, qui omnibus volunt dominari, et suos fines undequaque dilatare, cum salius esset suis paucis que vivere contentum. Idem, lib. III de Legibus, ut ostendat infinitum principum potentiam, nullisque finibus determinatam esse presentem pestem omnium imperiorum, subdit id ideo accidere, quod ignorent principes cupidi et ambitiosi Hesiodum recte dicere, « dimidium plus toti prestare; quandoquidem damnosum est rem totam accipere: dimidium tantum accipere moderatum est; moderatum vero immodico et immoderato, tanquam potius peiori, sane antecellit. » Sic in libris avari actores qui totam rem cupiunt, nolentes dimidio cum parte adversa transigere, sepe totam perdunt; quibus sane utilis fuisset petere dimidium quam totum, cum, ob dimidium quod recusarunt, perdant totum quod avari ambierunt. Plura in hanc rem vide apud Maximum, sermone ultimo. Septuaginta post hanc gnomen aliam addunt, quæ non est in Hebræo, nec in Vulgata, scilicet hæc: « Abominatio est Dominio obfirmans oculos, et indisceplinati confidentes lingua, » vel « indocti petulantius sint lingue. »

21. QUOMODO PROBATUR IN CONFLATORIO ARGENTUM, ET IN FORNACE AURUM: SIC PROBATUR HOMO ORE LAUDANTIS. — Hebræice, *conflatorium argenti, et caninus auro, et vir secundum laudem suam*; Septuaginta, *probatio argenti, et auro ignatio: vir autem probatur per os laudantium eum*; Chaldaicus, *conflatorium est argenti, et fornax auro, et vir ex ore laudantium eum, scilicet probatur et iudicatur.*

Primo, R. Salomon et Aben-Ezra exponunt, q. d. Sicut cognoscitur bonitas vel pravitas auri et argenti per ignem quo conflatur; sic pariter cognoscitur bonitas et malitia alicujus ex ore laudantium. Si enim populus eum laudet, signum est eum esse probum et laudabilem; sin vituperet, signum est eum esse improbum et vituperabilem. Vox enim populi, vox Dei.

Secundo, Auctor *Catenæ Græcor.*: « Vir, inquit, probatur et exploratur per os laudantium, hoc est, per id cognoscitur, quod nec extollitur in prosperis, neque deprimatur in adversis et tristibus: nam boni laudant, quia bonus est; mali autem laudant, quia malus est. » Hæc ille.

Tertio, S. Augustinus in *Psal. LXXIX*, per os laudantis accipit os adulantis: « Duo, inquit, sunt genera persecutorum, vituperantium et adulantium; plus persequitur lingua adulatoris, quam manus interfectoris. Nam et ipsum caminum dixit Scrip-

tura. Certe cum de persecutione loqueretur Scriptura, dixit: Tanquam aurum in fornace probabitur eos; de Martyribus interfectoris: Et sicut holocaustum hostiam accepit illos. Audi quia et lingua adulantium talis est: Probatio, ait, argenti et auri ignis, vir autem probatur per os laudantium eum. Argenti, ait, et auri, ignis ille, ignis et iste, de utroque te salvum oportet exire. Fregit te reprehensor, factus es in fornace tanquam vas fictile. » Et mox: « Rursus si lauderis ab adulantibus et assentantibus, et annueris eis, veluti emens oleum, non tecum portans, sicut quinque virgines insipientes, erit caminus fracturæ tuæ, etiam os laudantium te. »

Quarto et genuina, q. d. Sicut ignis ostendit probitatem et puritatem vel impuritatem auri et argenti, sic pariter laus ostendit hominis virtutem aut vitium, veritatem aut vanitatem. Sicut enim si aurum et argentum persistet integrum, nullamque det scoriæ, signum est esse purum; sin scoriæ det, signum est esse impurum: sic pariter si quis ex laude superbiat et intumescat, signum est virtutem ejus esse impuram et imbecillam: scoria enim virtutis est tumor et superbia; sin laudatus maneat in pristina sua humilitate et modestia, signum est ejus virtutem esse puram et solidam. Humiles enim laudes sui respuunt; vani et superbi illi insulant et insolent. Vera ergo virtus et laus est spernere laudem, sicut vera gloria est gloriam contempnere: hoc enim magis et celsi est animi, qui supra gloriam et res omnes eminent fixus in cælo. Hinc sicut aurifices ut probent aurum et argentum sit purum, an impurum et mixtum, solent illud ponderare tam ante quam post conflationem per ignem: si enim illud idem pondus reddat post eam, quod dedit ante, evidens signum est esse purum: sin minus ponderet quam ante, signum est fuisse vel adhuc esse impurum: ignis enim dempsit ab eo scoriæ, ideoque minus ponderat; sic pariter si post laudes homo maneat idem, æque scilicet modestus et gravis, signum est hominem esse probe et solide virtutis; sin post eas leviter inflatur, et vane sese extollat, signum est ejus virtutem esse levem, vanam, et instar venti tumidam. Os quoque est quasi conflatorium, in quo laude, quasi igni probatur virtus laudati. Leves enim et vani in eo ebulliunt, abeuntque in bullas et fumos vanitatis et superbie, ac laudati cum alto supercilio se circumspiciunt, sinumque dilatant, pectus attolunt, brachia explicant, et quidquid pulchri habent, cum fastu ostentant; imo plus æquo exaggerant et magnificat, perinde ac pavones, ubi se ab hominibus inspiri advertunt, infant pectus, ac turgidi syrma caudæ expandunt, ut sicut in ea ocellis, velut totidem stellas nigro colore variegatas ostentent. E contrario sapientes et cordati, si laudentur, manent iidem, inconcussa et invariata, æque scilicet humiles, compositi et graves, quia nec laudibus attolluntur, nec vituperis

deprimuntur. Vere Nazianzenus apud Antonium in *Melissa*, part. I, cap. 11: « Nimis laudes, ait, aliquos religunt ad summam elationem. » Et S. Augustinus in serm. 3 *De Verbis Domini secundum Matth.*: « Laudes, ait, iste vestre gravant nos polius, et in periculum mittunt; toleramus illas, et tremimus inter illas. » Quin et Gentilis Seneca, lib. II *De Ira*: « Laude, ait, crescit licentia; spiritus assurgit, sit laudatur, et in spem suam honam adducitur; sed eadem ista insolentiam et iracundiam generant (1). »

Rursum sicut ignis in conflatorio urit, coquit et quasi cruciat aurum et argentum: sic laus urit et cruciat viros cordatos, tum quia verecundi sunt et humiles; tum quia timeant ne per eam superbiant et evanescent, itaque virtutem cum laude deperdant; tum quia metuant ne Deus, sincerus operum inspector, videat in eis defectus quos homines non vident, ideoque vituperet opera quæ homines laudant. Unde S. Augustinus, lib. X *Confess.* xxxvi: « Qui, ait, laudari vult ab hominibus, vituperante te (Domine), non defendetur ab hominibus, judicante te, nec eripietur, damnanante te; » tum quia verentur ne laus hominum sit eis loco mercedis, itaque perdant mercedem eternam quam expectant in cælis. Ita S. Gregorius, lib. XXII *Moralium*, cap. v: « At contra, ait, si cor veraciter humile est, bonaque de se audit, aut minima recognoscit, et quia falsa dicuntur metuit, aut certe si adesse sibi ea veraciter scit, eo ipso formidat, ne ab æterna Dei retributione sint perdita: pavet enim vehementer, ne spes futuri muneris in mercedem reputetur transitorii favoris. Qua ex re agit ut electorum animus magno laudum suarum igne crucietur, atque ab omni torporis sui rubigine merore cogitationis excoquat: canta enim consideratione trepidat, ne aut de his de quibus laudatur, et non sunt, majus Dei iudicium subeat, aut de his in quibus laudatur, et sunt, competens præmium perdat. » Et post nonnulla id probat ex hac Salomonis gnomo: « Unde bene per Salomonem dicitur: Sicut probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum, ita probatur homo ore laudantis. Argentum quippe vel aurum, si reprobum est, igne consumitur; si probum vero, igne declaratur: sic nimirum est, et sensus operantis. Nam qualis sit, in eo quod laudatur, ostenditur; si enim se auditis suis laudibus extollit, quid iste aliud quam aurum vel argentum reprobum fuit, qui in visciferæ fornacis lingue consumpsit? Si autem favores suos audiens, ad superni iudicii considerationem redit, ac ne de his apud occultum arbitrum gravetur, metuit, quasi expurgationis mead magnitudinem claritatis exerescit et unde

incendium trepidationis sustinet, inde clarus et fulget, » etc.

Ad hæc, sicut aurum et argentum igne probatum nitidius et fulgidius resplendet: sic Sancti dum laudantur, fulgidiores fiunt, tum ob causam a S. Gregorio recensitas, tum quia laus hæc eis stimulus est ad majorem virtutem, juxta illud: « Virtus laudata crescit. » Nam, ut ait S. Gregorius, hom. 9 in *Evang.*: « Cum augetur dona, rationes etiam crescent donorum: tanto ergo esse humilior, atque ad serviendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto se obligationem esse conspiciat in reddenda ratione. » Hinc ut est laudare pusillanimes, ut per laudem animos abjectos erigant, et ad heroica laudum opera attollant, ut docet S. Gregorius, III part. *Past.* admonit. 9. « At contra, ait, pusillanimes aptius ad iter bene agendi reducimus, si quedam illorum bona ex latere requiramus, ut dum in eis alia reprehendendo corripimus, alia amplectendo laudemus, quatenus eorum teneritudinem laus audita nutriat, quam culpa increpata castigat. Plerumque autem utilis apud illos profectus, si et eorum bene gesta memoramus. Etsi que ab eis inordinata gesta sunt, non jam tanquam perpetrata corripimus, sed quasi adhuc ne perpetrari debeant prohibemus, ut et illa que approbamus, illatus favor augeat, et contra ea que reprehendimus, magis apud pusillanimes exhortatio veracunda convalescat. » Et alter S. Gregorius, puta Nazianzenus, apud Antonium in *Melissa*, part. I, cap. 11: « Principium, ait, beneficium est in rebus honestis laudari; laus enim parit emulationem, æmulationi virtutem, virtutem felicitatem. » Ibidem S. Chrysostomus: « Laus, ait, propter egregia facta auget cupiditatem ad meliora. »

Insuper sicut argentum in igne conatur per plumbum: plumbum enim igne consumitur, et argentum purum integrumque relinquit; verum quia plumbum semper aliquid argenti admixtum habet, illud ad argentum quod purgatur, accedit, illudque adauget, quo fit ut argentum ex conflatorio majus quam fuerat ante, et adavatum procedat, uti testantur aurifices et rei metallicæ periti: sic pariter Sancti, dum laudantur, ex laude adaucti procedunt, tum quia virtutes adaugent, ut laudi respondeant; tum quia per laudem humiliores fiunt, et ad Deum per gratiarum actionem assurgunt: sciunt enim se ex se, puta ex corrupta sua natura, nihil habere nisi concupiscentiam et peccatum, si quid vero habent boni, id eis provenire ex gratia Dei, cui prout omne operis decus et laudem, uti debent, refundunt et adseribunt, juxta illud S. Pauli: « Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? » 1 Cor. iv, 7. Dicitur quoque cum Psal. « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam, » *Psal. cxxii*. Et cum viginti quatuor senioribus mittunt coronas suas ante thronum Dei, dicentes: « Dignus es, Domine, accipere gloriam

(1) Genesis et Winerus in *Leviticis* versum hunc recte sic interpretantur, quod conflatorium est argenti, et caninus auro, idem vir ori laudis ejus, i. e. id homini est agendum cum eo qui ipsum laudat, examinandum, videndum, quis et qualis sit ille a qua laus profectus.

et honorem et virtutem, quia tu creasti omnia, » Apoc. iv, 11. Talis fuit S. Gregorius Nazianzenus qui de se ita scribit, orat. 14 De pace: « Nec item me, ait, vel laudatoribus vel vituperatoribus immutabunt. Quod eum sum, hoc maneo, sive maledictis afficiar, sive laudibus in caelum vehar. » Et S. Augustinus, epist. 64 ad Avreltum: « Magnum est, ait, de honoribus et laudibus hominum non letari, sed omnem pompam inanem praecidere; et si quid inde necessarium retinetur, id totum ad utilitatem honorantium salutemque conferre. » Huc pertinet dogma Catonis in *Distichis*:

Cum quis te laudat, iudex tuis esse memento:
Plus alia de te, quam tu tibi, credere noli.

COR INQUI INQUIRIT MALA, COR AUTEM RECTUM INQUIRIT SCIENTIAM. — « Scientiam, » id est prudentiam, prohibentem et virtutem. Haec gnome desit in Hebraeo et Graeco et nonnullis Latinis: habetur tamen in Vaticanis. Sensus est, *g. d.* Mens et cogitatio impii propendit in mala, ut scilicet malas suas cupiditates, irae, gulae, invidiae, libidinis, superbiae, etc., expleat, ideoque rationes et modos eas explendi studioso vestigat et inquit. Ex adverso cor recti et iusti propendit ad bona, puta ad opera virtutum, quibus placeat Deo; ideoque studioso exquirat ea, ut in dies magis Deo placeat, illaque opera graviora exhibeat, quibus Deum vult oblecti. Iuxta illud Apostoli, *Roman. xii, 2*: « Ut probetis quae sit voluntas Dei bona, et beneplacita; et perfecta; » qua de re plura superior dixi.

22. SI CONTUDERIS STULTUM IN PILA QUASI PTISANAS FERIENTE DESUPER PILO, NON AUFERETUR AB EO STULTITIA EJUS. — Hebraice, si contuderis stultum in mortario, in medio farrium vel ptisanarum in pistillo, non recedet desuper eo stultitia ejus; Chaldaeus, etiamsi percusseris stultum plagis inter catus, idque pistillo, non transibit ab eo stultitia ejus; Syrus, si verberaris veoridem in consensu, nihil ei lucraberis, neque ab eo stultitiam amovebis. Hinc affine est proverbium Arabum, *Cent. 2*, num. 51: « Cauda canis non corrigitur, etiamsi contundatur in mortario. » Canis enim symbolum est insolentiae, rixae, fecilitatis et impudentiae, quae propria sunt stulto. Ptisana est hordeum decorticatum, quod deinde aqua decoctum bibitur aut sorbetur, et saluberrimum est, praesertim in febribus; vulgo hordeaceum aut hordeatum vocant. Audi Plinium, *lib. XVIII*, cap. vii: « Ptisanae ex hordeo usus validissimus saluberrimusque tantopere probatur; unum laudibus ejus volumen dicavit Hippocrates. » Et *lib. XXII*, cap. xxv: « Hippocrates ptisanam tantum sorbitionis causa laudavit, quoniam lubrica est facili hauriretur, quoniam silium arecet, quoniam in alvo non intumeeret, quoniam facile redderetur, et assuetis hic solus cibus in febris die posse dari. » Pro ptisanas hebraice est *רִיפּוֹת* riphot, id est farra, vel grana tritici contusae, vel contundenda; unde et far a frangendo

dicitur, ait Varro. Rursum riphot significat hordeum et quodvis legumen, quod in mortario contunditur, vel ut a siliquis exuat, vel ut jam exutum conteratur et comminuitur; radix enim *רִיפּוֹת* riphot significat conterere, contundere. Septuaginta, *II Reg. xvii, 19*, riphot vertunt massas florum. Solent enim Graeci, et, ut videtur, Hebraei, flores viles et fatuas in massas contundere, ut hoc modo macerate servarentur ad usum servorum et mancipiorum. Sic sensus appositus erit, *g. d.* Sicut qui fies fatuas, sive insipidas, contundit, ab eis non tollit fatuum et insipidum saporem, ac nihilo dulciores et sapidiores efficit: sic qui stultum verbis et verberibus sepius contunderit, non extundit ab eo insipientiam, nec hilo eum sapientiore et meliorem efficit. Vulgate vero (qua communis est) versio hinc est sensus: facilius purgaveris ptisanas quam stultum; hordeum enim magno quidem labore, et crebris pilli ictibus in mortario tunditur, primo, ut corticem sive siliquam exuat, deinde ut exutum conteratur et comminuitur; at tandem magno conatu repetitis ictibus siliquis revera exulcat, ac conteritur et comminuitur: stultus vero nullis ictibus, nullis minis et flagellis adduci potest ut stultitiam exuat, ut quae mores stultos, superbos et praves frangat et conlerat; sed durus, imo durior instar silicis vel adamantis, qui tundendo magis indurescit, flagellis evadit. Hinc Aquila et Theodotus vertunt; si cauda stultum in medio pistorum in pistino. Solent enim servi et homines scelerati relegari ad pistinum, ut in eo frumenta contunderent et commolerent ad pinsendos panes, *g. d.* Etiamsi hominem stultum et perversum releges ad pistinum, ut in eo eum frumentis pilo a pistribus tundatur, non tamen extuderis illi stultitiam, adeo in ea pertinax haeret, ut illi insita et innata videatur.

Septuaginta non verbum verbo, sed eundem sensum paraphrastice reddentes vertunt, si flagellaveris imprudentem in medio consensu in honorem, non auferes imprudentiam ejus.

Stultum et stultitiam accipit tum physice, puta indoilem, hebetem, veoridem; tum ethice, puta imprudentem, improbum, sceleratum, obduratum: nec enim hebes doceri potest, esto eum fustibus contundas, nec oblitus molliri, esto plagis eum conteras. Unde S. Gregorius ex hoc loco docet cum obduratus dure esse agendum. Sic enim scribit in *Pastor. part. III*, admon. 14: « Aliter admonendi sunt, ait, qui flagella metuunt et propterea innocenter vivunt; atque aliter admonendi sunt, qui sic in iniquitate duraverunt, ut neque per flagella corrigantur. Dicendum namque est flagella timentibus, ut et bona temporalia nequaquam pro magno desideret, quae adesse etiam pravis vident; et mala praesentia nequaquam velut intolerabilia fugiant, quibus hic plerumque etiam boni affecti non ignorant. » Et inferiorius: « At con. a hi, quos ab iniquitatibus non

flagella compescunt, tanto acriori invectione feriendi sunt, quanto majori insensibilitate duraverunt. Plerumque enim sine dedignatione dedignandi sunt, sine desperatione desperandi, ita duntaxat, ut ostensa desperatio formidinem inculcat, et subjuncta admonitio ad spem reducat. Districte itaque contra illos divinae sententiae proferende sunt, ut ad cognitionem sui considerata aeterna animadversione revocentur. Audiant enim in se impletum esse quod scriptum est: Si contuderis stultum in pile quasi ptisanas, feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia ejus. »

Huc faciunt sententiae sapientiam: « Quid prodest asino hinnitum docere? nam propterea rudere non desinet. » Et illa Anuli in *Picta Poesi*:

Indocile ingenium si pergas velle docere,
Infecta operam perdes, ut si quis caellum
In campo docet parentem currere freno, etc.

Unde concludit:

Desine: nam nunquam ars naturam vincit, equosque
Nunquam ex degeneri fiet generosus asello,
Et nunquam ex stolido cordatus fiet in arte.

Rationem a priori dat Petrarcha, *dialog. 41*: « Sic habe, ait, omnes qui sunt et qui erunt aut fuerunt virtutibus clari, non posse unum ingenium accedere, nisi alique intus in animo scintilla sint, quae preceptoris spiritu excitatae et adjectae, generosum disciplinae fomitem arripiant; alioqui algidum in cinerem nequidquam flabis. »

Huc spectant praemia: « Ethiopem dealbas. Suen doces. Caput cerebri vacuum eradis. Mens non inest Centauris. Mida aericulas asini. Boccium ingenium. » Et illud Persii:

Luginis et capiti quae sint discrimina nescit.

« Phryx plagis emendatur. Pistillo retusior. Colophonium calcamentum. »

Rursum, *Eccli. cap. xxi, 17*: « Cor fatui, ait, quasi vas contractum, et omnium sapientiam non tenet. » Et *cap. xxv, 7*: « Qui docet fatuum, quasi qui congelat testam. » Audi S. Gregorium, loco jam citato: « Contra hos Propheta, ait, Domino conqueritur dicens: Attrivisti eos, et reverterer accipere disciplinam. Hinc est quod Dominus dicit: Interfeci et perdidit populum istum, et tamen a viis suis non sunt reversi. Hinc rursum ait: Populus non est reversus ad percutientem se. Hinc voce flagellantium Propheta conqueritur dicens: Curavimus Babylonem, et non est sanata; Babylon quippe curatur, nec tamen ad sanitatem reducitur, quando mens in prava actione confusa, verba correctionis audit, flagella correctionis percipit, et tamen ad recta salutis itinera redire consernat. Hinc captivo Israelitico populo, nec tamen ab iniquitate converso Dominus exprobrat dicens: Versa est mihi domus Israel in securiam; omnes isti res, et stannum, et

ferrum, et plumbum in medio fornacis. » Exempla hujus sententiae sunt in Judaeis et haereticis, caeterisque in peccato quopiam obduratis, ut fuit Pharao, qui nullis minis, nullis plagis moveatur ut sapiant et perfidiam secluse deserant.

Denique hanc gnomen commutet et adaptet sapienti hoc modo: « Si contuderis sapientem in pile sicut ptisanas, feriente desuper pilo, non auferes ab eo ejus sapientiam, id est virtutem et constantiam. Ita Anaxarchus philosophus cum a Nicocreonite Cypriorum tyranno, post alia acerbissima tormenta in mortario pistillo ferro tunderetur, genose respondit: « Tunde, tunde Anaxarchi follem (ita vocabat carnes et ossa, quorum spiritus est anima), Anaxarchum non tundis; » anima enim est immortalis et invicta in sapiente, quae tundi nequit. Ita refert Philo in libro, *Quod omnis probus sit liber*. Idem dixarunt septem fratres Machabei, cum in saxatibus ad Antiocho tunderentur et frigerentur, *II Machab. vii*. Idem dixerunt Martyres in pile contusi.

23 et 24. DILIGENTER AGNOSCE VULTUM PECORIS TUI, TUOSQUE GREGES CONSIDERA: NON ENIM HABERIS DIGESTER POTESTATEM, SED CORONA TRIBUETUR IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM. — Hebraice, agnosce agnosce facies pecoris tui, et pone cor tuum ad greges; quia non in saeculum fortitudo, et an corona in generationem et generationem. »

Pro potestate hebraice est *חֹשֶׁן* chosien, id est fortitudo, potestas, potentia, thesaurus, divitiae. Unde Pagninus vertit, quae non in saeculum divitiae sunt duraturae; Chaldaeus, quia non in perpetuum possessio, nec pax (Figurina, corona) ad perpetuum posteritatem; Septuaginta, evidenter cognosces animas gregis tui, et apponabis cor tuum tuis armis; quoniam non in saeculum viro robur et fortitudo, neque tradit ex generatione in generationem, hoc est, ut vertit Auctor *Catena Graecae*, viri enim pastoris imperium et robur non se protendit in eum, neque de generatione in generationem vitae pabulum administrabit illis; Syrus, pax, vidis gregibus tuis oves tuas nosceto, juxta illud Christi: « Ego cognosco oves meas, et cognoscunt me mea, » *Joan. x*.

Hucusque Salomon dedit praecipua ethica, namque ad oeconomiam, quae scilicet pertinet ad instruendam alendamque familiam: quare commendat artem pecuniarum et pastorum, quae innocensissima est et antiquissima, utpote nata cum homine. Abel enim filius Adae fuit pastor ovium, neque ac Cain frater ejus agricola, *Genes. iv*; sic et caeteri Adae filii et nepotes pastores pariter ovium et armentorum fuerunt, Abraham, Isaac, Jacob, Job, Joseph cum fratribus, Moyses, David caeterique principes Patriarcharum, qui ex his dissimili evasere, imo principes et reges. Unde David canit de se: « Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium, de post fortantes accepit eum, pascere (ut pasceret, id est regeret quasi rex) Jacob servum suum, et Israel

Pastor
fuit ara
fuit caput
et reges
et reges.

Exom.
fuit.

hereditatem suam, » *Psalm. LXXVII*, 70. Magnus ille Spiritus, ex pastore ovium factus Episcopus Trinitatis, oves tamen pascere non desit: unde sanctitate et miraculorum frequentium gloria claruit in Concilio Niceno. Sic Romulus ex pastore factus est rex et conditor Romae, ac primi Romani fuere pastores et agricolae. Unde Camillus ab aratro vocatus est ad imperium. Audi Plinium, lib. XVIII, cap. III: « Quenam ergo, ait, tante ubertatis causa erat? Ipsorum tunc manibus imperatorum colebantur agri, (ut fas est credere), gaudente terra vomere laureato et triumphali aratro: sive illi eadem cura semina tractabant qua holla, eademque diligentia arva disponebant qua castra; sive honestis manibus omnia melius proveniant, quoniam et curiosius fiunt. Serentem invenerunt dati honores Serranum, unde cognomen. Arant quatuor sua jugera in Vaticano, quae prata Quinta appellatur. Cincinatio viator attulit dictaturam, et quidem, ut traditur, nudo pleneque pulveris etiamnum ore. Cui viator: Vela corpus, ait, ut proferam senatus populique Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant, quod ipsum nomen inditum est suade et ex agris senatum ducesque accersentibus. »

Igitur ad litteram jubet Salomon patrifam, sive agricole et pastori, ut curam diligenter habeat pecoris sui: sic dabit lac, lanam, carnes, corium omniaque quae ad victum et vestitum familiae necessaria sunt. Jubet quoque diligenter inspicere vultum pecoris, quia in vultu pecoris, aeque ac hominis, relict tota corporis complexio et constitutio: unde ex vultu colligas pecoris aeque ac hominis sanitatem vel morbum, maciem vel pinguedinem, robur vel infirmitatem, etc.; rursum an studioso pabulum cibumque ore carpant et capiant: hoc enim signum est bonae valetudinis et roboris; an vero sequitur et interpolat, velut nauseantes id faciant: hoc enim signum est invaliditatis et infirmitatis.

Improprie quoque Vatablus et alii nonnulli per pecus accipiunt opes et pecuniam: opes enim praeceptorum site erant in pecoribus; unde et a pecore dicta est pecunia, quod effigie pecoris signatur, teste Plinio, lib. XVIII, cap. III. Rationem duplicem subdit. Prima est: « Non enim habebis jugiter potestatem; » *secunda* est: « Sed corona tribuetur in generationem et generationem. » Ex Hebraeo passim utramque negative vertunt, hoc modo, *neque enim perpetuus erit thesaurus, neque corona in generationem et generationem, q. d.* Eisi habes opes, puta auri et argenti thesaurum, is tamen non erit perpetuus, nec diuturnus, quia sensim expendendo absuntur, nec raro furto, incendio, predatione similive casu auferuntur. Eisi quoque sis princeps aut rex corona redimitus, tamen hic principatus et regnum tibi et tuis posteris non erit perpetuus: saepe enim nepotes, imo et filii patri in regno non succedunt: imo patres

ipsi non raro regno deiciuntur, vel ab amulsi et hostibus, vel a subditis, praesertim si tyrannice eis dominantur. Gregum autem cura et custodia pastori quotannis continuam dat alimoniam, imo opes insentes. Ergo praestat greges pascere, quam opibus aut honoribus utpote incertis et instabilibus incubare et indormere.

Verum Noster verit, *non enim habebis jugiter potestatem*, scilicet pascenti et alendi greges, quia senesces, nec vires suppetent ut eos pascas. Unde Varro, lib. II *de re rustica*, cap. XVII, pastores vult esse juvenes, fortes et validos, ut in campis cum gregibus pervigilare, eosque per montes saltusque sequi, et a lupis ferisque defendere valeant.

SED CORONA TRIBUETUR IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM. — Pro sed hebraice est *וְעַל מַעַד*, id est *est*, hoc est *neque*, ut passim vertunt alii. Noster *veim* accipit pro *וְעַל מַעַד*, id est *sed*; hebraice enim *veim* est generale, et significat quamlibet conjunctionem, qualis est *et*. Sensus ergo est, *q. d.* Si dicitur paveris gregem, nancisceris magnas opes, quae tibi parient coronam, id est inrens decus et gloriam. Rursum *coronam* proprie dictam, *q. d.* Fies praeses et princeps pastorum, quem Varro loco citato vult esse caeteris seniore; hic enim quasi princeps coronabatur, aeque ac praeses convivii, *Ecl. xxxii*, 3. Hinc Romulus spicam coronam dedit agrorum sacerdotibus, qui inter agricolas et pastores aminebantur velut principes. Audi Plinium, lib. XVIII, cap. II: « Arvorum sacerdotes Romulus in primis instituit, seque duodecimum fratrem appellavit inter illos, ab Aeca Laurentia nutrice sua, spicae corona, quae vitta alba colligantur, in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quae prima apud Romanos fuit corona. » Pan vero princeps pastorum a prisca corona batur corona e pinu in signum puritatis et virginitalis; hujus enim symbolum est pinus, juxta illud Virgilii:

Pronuba nec castos accendit pinus odora.

Unde Propertius, lib. I:

Fagus et Aecidii pinus amala Deo.

Et Ovidius, IV *Metamorph.*: « Pinu praecincti coronam Panes. » Pluribus idipsum probat Carolus Paschalius, lib. VI *De Coronis*, cap. XXVIII. Idem, lib. II, cap. II, docet aegrestia numina floribus coronari solita.

Insuper fies proprie princeps et rex: olim enim cum omnes pene homines essent agricolae et pastores, qui inter eos arte, industria et opibus excellere, creabatur princeps et rex. Deumque corona gloriae in caelo donaberis, de qua mox. Sic Abraham, Isaac et Jacob fuerunt pastores et simul principes, sive reges. Sic Moses, Joseph, David, ab ovibus vocati sunt ad principatum Hebraeorum et Aegypti, aeque ac Cyrus ad regnum Persarum. Vide dicta *Eccl. III*, 4.

Symbolice, per pastores gregum accipe principes et prelatos hominum. Quod enim pastores praestant ovibus, hoc Superiores et Praelati praestare debent subditis, nimirum cuiusque vultum, id est mores et actiones sedulo intueri, dirigere, erudire, corrigere. Unde pro *tuosque greges considero*, Septuaginta vertunt, et *applicabis cor tuum armentis tuis*; Aquila et Theodotus, pone *cor tuum in armentis*, ut quasi tota cordis tui intentio sit in armentis. Per *cor* accipe mentem et voluntatem: mentem, ut intente consideres quid gregibus utile proficuum sit; voluntatem, ut illud eis singulari amore et cura procures. Quocirca Christus Dominus ascensus in caelum, S. Patrum relinquens sui gregis, id est sue Ecclesiae suorumque fidelium, pastorem, tertio ab eo amorem poposcit, dicens: « Petre, amas me? » ac cum ille tertio respondisset: « Domine, tu scis quia amo te, » et gregem suum pascentium tradidit, dicens: « Pascere oves meas, » *Joan. cap. XXI*, 17. Rationem subdit, quod scilicet non habebunt jugiter potestatem eos pascenti et regendi; sed si pauco tempore pastoralium munere sedulo perfuncti fuerint, accipiant a deo inmarcescibilem gloriae coronam, quam capit eorum imponit princeps pastorum Christus Dominus, ut ait S. Petrus, *epist. I*, cap. V, vers. 4. Vide ibi dicta. Audi Belam: « Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. Pastori, ait, dicitur Ecclesiae: Dilige ter adhuc curam eis quibus te praesae configerit, agnosce animos actusque singulorum; et si quid in eis vili sordidatis invenis, citius castigare memento: non enim tu semper oves Dominicas pascenti potestatem habebis; sed aeterna est corona, quam percipies, si commissum tibi gradum suo tempore bene ministraveris. »

25. APERTA SUNT PRATA, ET APPARUERUNT HERBAE VIBENTES, ET COLLECTA SUNT FOENA DE MONTIBUS. — Hebraice, *revelata est herba, apparuit germen, collecta sunt herbae montium*; Chaldaeus, *humiliarum est fenum, et apparuit herba, est*. Septuaginta, *adhuc curam his, qui in campo sunt, viridibus, et attendebis herbarum, et congrega fenum aestivum*; Syrus, *apparuit ver, puta Nisan sive aprilis, qui ab aperiendo dicitur est, quasi terras hieme rigentes tempore suo aperiant, ait Servius (1).*

Demoustrat quam facile a Deo et natura parvo vel nullo labore hominis paretur cibus gregibus, ut eorum pastum et artem pastoralium commendat a facilitate, mox eadem commendatur a fructu et utilitate; nam sic, fessione hominis in vere terra ex rigore hieus algens et rigida, tepore solis redeuntis aelefacta, aperit se, et germina herbasque ad ovium et pecorum alimoniam producit. Unde agricolae plerique pluris faciunt prata quam agros, et ex pratis tantumdem fructum

tus colligunt, quantum ex agris. Facile est quoque pascere gregem, cum in aliis artibus magnum sit labor artificii subeundus, ut agricolae arando, occato, satio, messio, etc.; mercatori mercium emptio, transportatio, venditio, distributio; fabro, pistori, sartori, sutori, cogens, et cunctis labor fabricandi, pinseudi, sciendi, suandi, etc. Porro dicit: « Collecta sunt fena de montibus; » nec enim ex vallibus plus feni colligatur quam ex montibus, tamen quod ex montibus colligitur, utpote locis arenitibus et aqua desilitatis, siccat, ideoque aeque putrescit, ac in horreis servari potest per totam hiemem; cum aliud quod ex vallibus colligitur humidius sit, ideoque citius putrescat, nec adeo dia servari possit. Hinc et oves capreque, quae siccum amant pabulum, ne humore graventur et aegrotent, amant graminia montium, velut siciora, ideoque saniora. Unde illud Virgilii:

Mille meae Siculis errant (errando pascentur) in montibus agnae.

Mystice Salomoni: « Aperta sunt prata, quia per gratiam Salvatoris revelata sunt ecclesiae sacramenta, quando aperuit discipulis suis sensum, ut intelligerent Scripturas; tunc apparuerunt herbae videntes, id est nove sententiae Evangelicae veritatis et gloriae. Rursum per montes significatur sancti Patres veteris Testamenti; per foena, scripturae eorum. Collecta sunt ergo foena de montibus, quia scripta sanctorum Patrum collecta sunt ad pabulum ovium Dominicarum, » etc. Sic et Beda.

Tropologicis Auctor *Catena Graec.*: « Agrum, ait, vel pratam appellat hic mentem; videntes autem herbas, beneque odantes flores, virtutes quae in illa existunt. Harum porro rerum qui curam habet, is demetit herbarum viridem, nempe hie cognitionem. Per fenum montium caelestium sanctorumque virtutum et potestatum cognitio designatur, quod infirmiori et rudi adhuc animarum constitutioni convenit. Solent enim Scripturae sanctos montium nomine exprimere; ut: Levavi oculos meos ad montes, unde venit auxilium mihi. Rursum: Montes exsultaverunt ut arietes, utique propter Israelis salutem, » *Psalm. cxiii*, 4.

26. AGNI AUT VESTIMENTUM TUUM, ET HEDI AD AGNI PRATIUM. — Chaldaeus, *agni sunt ad vestimentum tuum, et hedi ad negotiationem tuam*; Syrus, *in cibum tuum*; Septuaginta, *ut habeas oves in vestibus tuis, cole campum, ut sint tibi agna*; Scholiastes, *ut sint tibi armenta bovm*. Ostendit ex parabolis pratorum esca quam agni et hedi hie pasti parabilem dent escam et vestem, *q. d.* ait Janenius: « Agni tui sunt tibi ad vestimentum tuum, quia ex lana agnorum, sub quibus oves omnes comprehenduntur, textuntur vestimenta, fiantque ex pelibus eorum. Et hedi sunt tibi ad praedium agri, hoc est, quibus venditis possolvare poteris pretium agri a te conducti, aut sumptus agri condendi, aut quibus emere poteris fructus agrorum, »

(1) Prodit (alii, migravit, scilicet invecum in horrea, gramen, id est fenum, et conspiciuntur, remaneantur graminia caecilia, et insuper colliguntur herbae montium.

ut triticum familiae tuae necessarium; quasi diceret: Si diligenter gregem paveris, non erit necesse agros colere. Nam pretio hederum poteris agrorum fructus conparare.

Sub agnis et hedis synecdochice intelligit vacas, boves, equos, jumenta et pecora, quae ingens dant lucrum. Sed praeter caeteris meminit agnorum et hederum, quia hos fere solos olim paverunt primi orbis pastores, ut Abel, Jacob, Moyses, David, etc.; hos enim facile est pascere et regere, cum majora difficile et saepe cum periculo regantur; aut, ut Vatablus, *q. d.* Vendas hedos, et ex pecuniis conflabis servos, qui colant agrum tuum. Significat ex grege et pecoribus posse colligi caetera omnia ad victum necessaria.

Tonde pecus, non et scoria.

Symbolice, sicut agni tonderi solent ad lanam, et ex ea fiat vestis, non autem exoriri: sic princeps, qui est populi pastor, eum non gravet tributis et exactionibus nimis, sed moderata et necessaria tantum ab eo accipiat, illa plura ab eo percipiet; opes enim populi sunt opes principis. Unde Tiberius Imperator Aemilium Rectum Aegypti praefectum reprehendit, quod nimis tributis populum oneraret: «Tondeto, ait, pecus, non deglubito.» Ita Dio Nicus in Tiberio. Mystice Beda: «Agnos, ait, innocentes, hedos penitentes nominat. Amorum ergo vellere vestieris, dum bonis obedientium discipulorum moribus pastor ipse proceris, eorumque laudabilia facta cernens, et in ornata virtutum, et in calore dilectionis ipse gloriosior exstiteris. Hedis agrum comparabis, dum peccatores ad penitentiam vocando, sublimiorem tibi in terra viventium locum acquires.»

27. SUFFICIAT TIBI LAC CAPRARUM IN CIBOS TUOS, ET IN NECESSARIA DOMUS Tuae, ET AD VICTUM ANCLIS Tuis. — Hebraice, *sufficiencia lactis caprarum in panem domus tuae, et vitas ancillis tuis*; Septuaginta, *filii, a me habes verba fortia ad vitam tuam, et ad vitam ministrorum tuorum*; Aquila, *ad panem domus tuae*; Symmachus et Theodotion, *ad necessaria domus tuae*.

Sub lacte caprarum intellige lac ovium atque hian vacarum, item butyrum, caseum caeteraque lacticia, *q. d.* Esto frugalis in victu et vestitu; vestire quoque vellere agnorum, ut iisdem vestitus est Adam, Eva, caeterique primi homines, *Genes. in. 21*; ac prisci Romani, quia et moderni agricola et pastores Romae accole, qui pura ovium vellera leviter consuata collo injiciunt, itaque pectus et dorsum vestiunt; vescere vero lacte, butyro et caseo gregis, uti prisci iisdem vescabantur ab Adam usque ad Noe: ante diluivium enim homines abstinere caribus, uti ostendit *Gen. ix. 3*. Itaque Salomon hic ante oculos ponit simplicissimum et innocentissimum vite genus, quod Abel caeterique primi homines secuti sunt, ex gregis lacte victitantes, et ejus vellerebus se vestientes, ut ostendat quam

cis quamque simplicibus natura hominum contenta esse possit; ac redarguat insatiabilem hominum gulam et luxum, qui delicias tota urbe et orbe conquirunt. Salomonem secutus S. Paulus: «Habentes, ait, victum, et quibus tecumur, his contenti simus.» *1 Timoth. vi. 8*. Quia et prisci Romani non pane et carne, sed lacte et pulvis vescabantur; unde pulphagi sunt appellati. Audi Plinium, lib. XVIII, cap. viii: «Pulte non pane longo tempore vixisse Romanos manifestum; quoniam inde et pulmentaria hodieque vocantur. Et Ennius antiquissimus vates, obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulle frutilla conficiuntur.» Frugalitas haec Romanos fecit sanos, validos, opulentos, rerumque dominos. Audi eundem Plinium, lib. XVIII, cap. vi: «Summum providentiae illorum fuit, ait, ut quam minimum esset impendii; praecipiebant enim ista, qui triumphal denas argenti libras in suppellectile criminari dabant, qui mortuo villicio relinquere victorias, et reverti in sua rura postulabant, quorum praedia colenda suscipiebant respublica, exercitusque debebant senatu illis villicante. Inde illa reliqua oracula nequam agricolam esse quisquis emerit, quod prestare ei fundas posset; malum patrum familias, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi in tempestate caeli; pejorem qui profestis diebus ageret, quod ferialis deberet; pessimum qui sereno die sub tecto potius operaretur, quam in agro.» Eundem frugalitatem est hodie videre in Hollandis, quae proinde eos vegetos, robustos, divites efficit. Denique Columella, lib. II *De Re rustica*, pastorum fidem in eo reponit, ut lacte et caseo contenti, oves aut agnos non macent.

Præclare Seneca simplicem et parabilem victum commendans, *epist. 120*: «Quidquid, ait, naturam excedit, scias esse precarium, non necessarium; esurio? edendum est: utrum hic panis sit plebeus, an siliginis, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed imperi. Sitio? utrum haec aqua sit, quam ex lacu proximo excepero, an ea quam multa nive elisero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet: illa hoc unum jubet, sitim exstinguat; utrum sit aureum poculum vel crystallinum, an vitreum, an Tiburtinus calix, an manus concevat, nihil refert. Finem enim rerum specta, et supervacua dimittes. Fames me appellat, ad proximum quoque porrigit manus. Ea ipsa mihi commendavit quodecumque comprehendendo; nihil contemnit esuriens.»

Mystice Beda: «Tanta, ait, instantia pecus tibi commissum pascere, ne tibi lac aetate novum, nec frigore desit; sed tibi semper tuisque sufficiat. Id est, tam sedulo doctrinae insula, ut etiam quosdam penitentes ad officium docendi provokes. per illos, qui pridem pro feditate vilio-

Frangit agros, laud.

Nam agros, ut prae laud, ut delicata.

Agri sunt, ut ostendit, uti prae laud, ut delicata.

rum ad sinistram iudicis videbantur esse ponendi, modo rationabile, et sine dolo, lac verbi parvulis sensu ministratur. Fit autem lac caprarum ad victum ancillis, quando hi qui nondum amore perfecti, sed adhuc timore servili Domino deserunt, per exemplum vel verba eorum, qui per penitentiam salvi facti sunt, vivificis verbi epulis reficiuntur, atque ut ad majora virtutum proficiant, incrementa jurantur.»

Symbolice lac significat pastores parva et simplicia duntaxat a subditis accipere debere, sellaeque ad simplicem victum et vestitum sufficient: lac, inquit, non sanguis, quia hoc indignum esse, si necessaria ovibus alimenta in pastorem oblectamenta transferantur. Hinc illud *cap. xxx. vers. 34*: «Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum;

et qui vehementer amungit, elicit sanguinem.» Anagogice idem Beda ex quodam sic exponit: «Aperta sunt prata, id est monumenta Christo moriente, *Matth. xxvii*; apparuerunt corpora rediiva, sequestrati sunt peccatores a sanis: lanam ad comburendum de locis excelsis. Scrustrati sunt agni ad dexteram, padi ad sinistram; agni ad vestimentum regis, quia ipse dixit: Inhabito in eis; hedi pro pretio sanctorum quibus nocuerunt, ignibus venundantur.»

Porro Septuaginta pro lac vertunt, *verba fortia*: «Fili, inquit, accepisti a me verba fortia, quibus tuam et tuorum ministrorum vitam sustentas.» Verba haec sunt documenta oeconomia hic tradita ad alendam familiam; vocantur *fortia*, id est severa et frugalitas, quae te et fortem corpore, et robustum animo efficiunt: utrumque enim praestat frugalitas et parcimonia.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Fugit impius, justus ut leo confidit, peccata multiplicat principes; pauper calumniis pauperes parit famem; praestat pauper simplex divite pravo; epulo confundit patrem; usurarius opes corrumpit liberali; pauper prudens scrutatur divitem sibi sapientem; regnante justo oritur gloria, in justo ruina; confessio parit veniam; beatus semper pavidus; tyrannus est leo et ursus; dux liberalis longevus; homicida omnibus exesus; labor parit salutem, otium famem; festinus dilari fit reus; iudex iniquus pro pane vendit veritatem; corrumpens invenit gratiam; fur patris sui est homicida; cupiditas serit lites, spes pacem et salutem; stultus est audax, sapiens est calvus et cautus; liberalis ditatur, avarus depauperatur; regnans impio fugiunt iusti, regnante pio multiplicentur.

1. Fugit impius, nemine persequente: justus autem quasi leo confidens, absque terrore erit. 2. Propter peccata terrae multi principes ejus: et propter hominis sapientiam, et horum scientiam quae dieuntur, vita ducis longior erit. 3. Vir pauper calumniis pauperes, similis est imbi vehementi, in quo paratur fames. 4. Qui derelinquunt legem, laudant impium: qui custodiunt, succeduntur contra eum. 5. Viri mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt Dominum animadvertunt omnia. 6. Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quam dives in pravis itineribus. 7. Qui custodit legem, filius sapiens est; qui autem commensatores pascit, confundit patrem suum. 8. Qui coaccervat divitias usuris et furore, liberali in pauperes congregat eas. 9. Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis. 10. Qui decipit justos in via mala, in interitu suo corrumpet: et simplices possidebunt bona ejus. 11. Sapiens sibi videtur vir dives: pauper autem prudens scrutabitur eum. 12. In exultatione iustorum multa gloria est: regnantibus impiis ruina hominum. 13. Qui abscondit scelera sua, non dirigitur; qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur. 14. Beatus homo, qui semper est pavidus: qui vero mentis est dura, corrumpet in malum. 15. Leo rugiens, et ursus esuriens, princeps impius super populum pauperum. 16. Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam: qui autem odit avaritiam, longi fient dies ejus. 17. Hominem, qui calumniatur animae sanguinem, si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet. 18. Qui ambulat simpliciter, salvus erit: qui perversis graditur viis, concidet semel. 19. Qui operatur terram suam, satiasitur